

Els angelets de la Terra

El Tractat del Pirineus serví a França i Espanya per ajustar les comptes pendents de l'enfrontament entre ambdós a costa de Catalunya, que fou qui en va pagar els plats trencats. El Tractat dels Pirineus va solucionar els desajustos resultants de la Guerra dels Segadors(1) pels quals Espanya havia de satisfer a França els greuges comesos. En rigorós secret el cardenal Mazzarino, ministre de Lluís XIV, i Hugues de Lionne, per part francesa i el ministre Luis del Haro i Pedro Coloma, per part espanyola es van trobar el 13 d'agost de 1659 a l'illa de Faisans, i durant 24 conferències que conclourien el 7 de novembre d'aquell mateix any van acordar entre ells dos com es repartirien el nostre país.

El Tractat dels Pirineus convertiria la serralada en una muralla. Si tradicionalment els Pirineus eren una unitat econòmica pròpia integrant del territori català, l'acord francoespanyol dibuixava una nova línia divisòria artificial que trencà totalment amb la idiosincràsia econòmica i cultural dels catalans pirinencs; perquè ens en fem un exemple, un pagès havia de demanar un salconduit als francesos per anar i un altre als castellans per tornar, tot sense sortir dels seus propis camps.

Val la pena recordar que la Corona catalana basava ja a l'època feudal gran part de la seva activitat econòmica en el comerç, ve fos a través de l'intercanvi o comercialitzant excedents. Si ens situem en el context on no hi havia coneixements tècnics de refrigeració deduirem que la sal, amb les qualitats conservants que té, esdevingués una matèria molt preuada a tot el mediterrani, i especialment pels catalans. Tant és així que els sous es pagaven no amb moneda sinó amb bosses sal, d'aquí en deriva la paraula salari. En concret, dins el nord de Catalunya la sal era emprada al Vallespir per conservar la carn de porc, la salaó del peix, la carn salada i sobretot per la cria dels anyells i cabrits. Les salines productores estaven situades a Canet, a les marendes del litoral rossellonès, a Sant Llorenç de Salanca –vora l'estany de Salses-, Maçanet de Cabrenys, Cardona i Súria.

Els rossellonesos en temps de Pere el Gran de Catalunya i Aragó havien pagat un rescat de 21.500 lliures que els eximia del impost de la sal a perpetuïtat, és a dir, que podien explotar lliurement els béns de l'estat. Però el Tractat dels Pirineus instaurà de nou sobre les espatlles dels rossellonesos el vectigal(2) alhora que les noves autoritats franceses feren tancar de les salines

anteriorment esmentades les que estaven sota la seva jurisdicció, prohibint d'aquesta manera la producció de sal als catalans del nord i obligant-los a comprar la dels estanys Leucata i Seta del Llenguadoc. La independència econòmica i productiva del Comptat del Rosselló desapareixia alhora que els francesos feien el negoci rodó. Per acabar-ho de polir, la nova autoritat per boca del Consell Sobirà feu construir grans graners reials on s'hi emmagatzemava la sal i era venuda als catalans a preu d'or. Per últim, i per si no fos poc, s'instaurà un darrer impost, la gabella. Aquesta era una contribució obligatòria per pagar les despeses de les places fortes i mantenir els sous dels funcionaris del Rei francès. Però quan el preu de la sal començà a pujar per escassetat –recordem que l'estat francès l'emmagatzemava i no l'oferia tota al mercat- el consum disminuï i els francesos, no contents, establiren una quota mínima de consum obligat, la qual s'havia d'anar pagant als gabellots en les seves successives visites.

Els gabellots s'encarregaven de preservar el negoci de la sal en benefici de l'estat francès. Per fer-ho calia destruir tota l'economia anteriorment desenvolupada pels catalans. Així doncs els gabellots es

dedicaven a inspeccionar combois, perseguir el “contraban”, escorcolls de cases i aplicant dures sancions als “infractors” que anaven des de les multes fins a la pena de mort passant per lo no gens despreciable condemna a galeres o grillons; tot, sense dret a judici. Totes aquestes mesures per acabar amb l'economia catalana es complementaren amb un ampli ventall legislatiu amb esperit afrancesador (progressiva persecució de la llengua i cultures, imposició de valors aliens, prohibició l'any 1673 als rossellonesos d'anar a estudiar al Principat, l'any 1682 el francès ja és la única llengua oficial i la que s'ensenya a les aules, etc) i es complementà amb l'atac de l'elit cultural amb la destitució del rector de la Universitat de Perpinyà o els priors i monjos de Perpinyà i Cotlliure.

Els catalans del nord van veure's amb la obligació de defensar els seus interessos econòmics i nacionals davant l'espoli i l'assimilació cultural francesa. Conscients de la inferioritat numèrica els catalans s'hagueren d'organitzar no com un exèrcit convencional sinó en forma de guerrilles: calia privar l'exèrcit francès de la possibilitat d'un atac concentrat cap un exèrcit convencional que els permetés una batalla decisiva de victòria ràpida. Portar la guerra a la prolongació i organitzar-se en guerrilles populars – la conjunció poble i exèrcit, el poble en armes – era la via més eficient per combatre l'ocupació. El General Giap –el dissenyador de l'estratègia militar dels comunistes vietnamites- ho sintetitzaria amb aquestes paraules uns segles després en trobar-se amb el mateix problema i gairebé els mateixos protagonistes: “Si l'enemic es concentra, perd terreny, si es dilueix, perd força”. Els Angelets foren ven conscients en tot moment que havien de portar els francesos al seu joc, estar sempre presents colpejant quan calgués, però alhora sent invisible als ulls de l'ocupant.

Calia doncs organitzar-se. En aquest sentit, els Angelets de la Terra esdevindrien el paradigma d'allò de que la guerrilla ha de moure's com un peix a l'aigua. Els guerrillers nordcatalans eren, en primera instància, grans coneixedors del territori, en dominaven totes i cada una de les dreces; el haver fet de pagès, pastor o traïner anteriorment els havia permès acumular al llarg de la vida laboral un coneixement detallat, pam a pam, de les muntanyes que a partir d'aleshores els servirien de refugi. El nom d'Angelets els ve de ser a tot arreu i no estar enlloc, d'aparèixer i desaparèixer sense deixar rastre tal com la tradició bíblica dibuixa als àngels. Els Angelets al crit de guerra *Visca la Terra!* s'emboquen a les muntanyes, s'organitzen, són molt disciplinats. Castiguen mortalment els gabellots, fins al punt que molts d'ells es comencen a desdir de recaptar l'impost. Paral·lelament també castiguen els desertors de les pròpies tropes, és a dir, els botiflers, col·laboracionistes. Qui desobeeix l'advertència dels Angelets i traeix pot o bé tornar a casa amb ruc i sense roba o bé llevar-li la pell a tires de l'esquena. De la mateixa manera la sort dels Angelets capturats era en el millor dels casos podrir-se a les masmorres, i en el pitjor la forca o el garrot vil. Els Angelets vivien a les muntanyes o camuflats entre la població, o quan calia buscaven refugi a l'altra banda dels Pirineus, però mai no fallaven quan el poble els necessitava. Comandats per Josep de Trinxeria, cada cop eren més i rebien el suport popular, a més del clergat i la noblesa. Es consideraven els hereus directes d'en Rocaguinarda, en Tallaferro o en Serrallonga, aquells nyerros(3) “bandolers” que s'havien enfrontat als virreis castellans i a la Unió d'Armes (decret d'incorporació a l'exèrcit espanyol o d'acollir-ne les tropes al mas).

Què permetia als Angelets colpejar i humiliar els poderosos francesos, contra els quals ningú no podia? Un element imprescindible ja comentat anteriorment era el suport popular. Un altre era la disciplina i el compromís. Però el factor decisiu fou el de traçar una hàbil estratègia. Per començar, anaven armats amb una de les millors i més revolucionària arma de l'Europa del moment: el fusell amb clau de miquelet, també anomenat de “l'àngel”. Què aportava aquest nou fusell? A diferència dels tradicionals arcabussos sense gallet, o bé a diferència dels mosquets (els que feien servir les tropes regulars tan franceses com espanyoles) era més lleuger i no s'havia de carregar per la boca ni apuntalar en una forqueta per fer foc gràcies al nou mètode de la pedra foguera. Quan els mosquets

dels soldats estaven a punt per disparar, el fusell català d'espurna ja havia disparat un cop i estava preparant-se pel següent. Aquest giny fou inventat per Ramon Marquart, cèlebre armer de Ripoll; els Angelets les anaven a buscar el sud i les portaven de contraban al nord on eren redistribuïdes entre els guerrillers. Els Angelets havien entès que una de les armes que juguen a favor seu era d'imprevisió de l'atac i la velocitat d'aquest. Per això també s'armaren amb ballestes, molt més ràpides de carregar i més silencioses. Les partides d'Angelets es dividien el treball: atalaiadors i guaites de camins, estratègies que preparen les emboscades, la intendència de queviures, proveïment d'armes de Ripoll (contraban) i l'equip mèdic. Alhora els Angelets tenien una xarxa d'informadors arreu del territori, sobretot capellans, que fent bé la seva feina els permetia anticipar-se als moviments dels gavatxos.

Els francesos mogueren fitxa davant l'aixecament. Prengueren militarment la vila de Prats de Molló el juliol de 1.668 i el dia 21 de juliol es publicà un ban en que es declarava “proscrits, pertorbadors de l'ordre públic a Trinxeria i els miquelets del Vallespir” i xifrava una recompensa de cent dobles d'or per un angelet viu i cinquanta pel cap. El responsable era Francesc de Segarra

partidari de l'aliança catalanofrancesa i en aquell moment president del Consell Sobirà, el poder de Lluís XIV al Comptat del Rosselló. En Segarra era un de tants funcionaris acomodats que en veure que el contenciós de la guerra dels Segadors es solucionava amb un acord francoespanyol va preparar bé la seva fugida i el seu futur: al Rosselló, on els francesos pels quals havia treballat li guardaven un lloc.

Els Angelets, que en un primer moment s'alçaren al Vallespir, conclogueren que ho bé traslladaven la revolta a tot el país sota dominació francesa o es condemnaven a l'aniquil·lació. Calia portar la revolta des de la Cerdanya a la Marenda , i del Vallespir al castell de Salses. El 27 de febrer de 1670 els Miquelets o Angelets s'apoderaren d'Arles, on mataren al batlle. Els darrer dies de març es presentaren a Ceret i es feren amos de la ciutat empresonant tota la companyia de soldats a cavall que havien estat enviada per capturar-los. A primers de novembre de 1673 una columna de l'exèrcit francès, format per 3.000 homes, i un miler de soldats a cavall, entrà a l'Empordà i calaren foc a la Jonquera com a repressàlia.

El 1674 es concretà l'estratègia que havia de portar la victòria: un exèrcit del Principat comandat pel duc de San Germano envairia el Vallespir per Morellàs; paral·lelament avançaria un regiment de Puigcerdà, des de Llívia per dominar el Conflent. Mentrestant els Angelets desplegarien una operació de distracció a l'alta conca del Tec i Vilafranca s'aixecaria en armes. Però el general francès Le Bret guarda de Vilafranca va sospitar (o rebre la delació) i doblant la guarnició van poder fer front al complot entre el 21 i 22 de març de 1674.

Els francesos derrotaren l'ofensiva catalana i la repressió fou dura. A continuació reproduïm alguns dels casos de que hem tingut constància. El lector haurà de considerar que els citats no suposen més que un ínfim exemple conegut dels milers de represàlies que han caigut en l'oblit o l'anonimat. La població de Pi que havia donat suport als Angelets fou condemnada a ser totalment enderrocada i a sembrar sal a les seves runes. Josep de la Trinxeria pogué fugir a la Garrotxa , on continuà treballant per l'alliberament del seu poble. Altres caps de la revolta, però, no tingueren la mateixa sort. Manuel Descatllar es negà a fugir del seu país. Fou detingut i traslladat a la ciutadella de Perpinyà on reconegué tots els seus actes; culpable del “crim” de traïció a sa majestat el cristianíssim Rei de França, fou jutjat, torturat i executat una hora més tard a la plaça de la Llotja a l'edat de 26 anys. Francesc Soler, cònsol (regidor/batlle) de Vilafranca, reconegué també tots els seus actes: torturat i executat. Carles de Llar va ser interrogat per dos botiflers, consellers de Prats i de Queralt. Les tortures a Llar, molt refinades -segons consta en els arxius-, li provocaren la mutilació dels seus membres. En aquest estat, agonitzant, fou executat. Però no s'acabà tot aquí. Una vegada morts el cap dels tres homes fou exposat en gàbies de ferro per escarmentar a la porta d'entrada de Vilafranca

del Conflent. Francesc Puig i Terrats, malgrat una malaltia crònica que patia, va ser torturat amb foc. Posteriorment, patí el garrot vil i el seu cap fou penjat en una gàbia al mur de la Llotja de Perpinyà. El seu cos fou esquarterat en quatre parts diferents i exposades en diversos punts de la vila (16 de maig de 1674).

En resum, l'annexió de part dels Països Catalans a França no fou, malgrat el que ens vol vendre d'historiografia oficial del país de la llibertat, igualtat i fraternitat, quelcom fàcil. Els gavatxos suaren de valent, i no fou sinó amb traïció, despit, sang i foc que acabaren amb els nostres avantpassats. Als llibres de text, ni al Principat ni a la Catalunya nord, hi tenen un paper gaire destacat els Angelets de la Terra. Al Principat són minimitzats al màxim, no fos cas que ensenyant com ens han tractat els francesos (i els espanyols) l'alumne no obrís els ulls! A la Catalunya nord no existeixen als llibres de text, i fins que no guanyem no els podrem col·locar al lloc honorífic de la història que es mereixen.

(1) La Guerra del Segadors fou instigada, entre d'altres factors, per la insistència del Comte Duc d'Olivares en fer veure al Rei espanyol que ni catalans, ni andalusos ni portuguesos contribuïen a les càrregues de la Corona, fet que era ben cert. Dels tres pobles poc avinguts amb l'espòli espanyol només un tingué la sort de treure-se'ls del damunt: els portuguesos. De totes maneres val la pena recordar que fou a través de l'allotjament de tropes espanyoles en masos catalans, i dels saquejos derivats, que començaren les revoltes contra la monarquia hispànica; Olivares, no satisfet, intentà a través de declarar la guerra a França que els catalans ens suméssim a aquesta inèrcia (França és un dels enemics històrics dels catalans) de manera que quedarem sumits en l'enfrontament entre els dos Estats absolutistes per excel·lència, el francès i l'espanyol. Acorralats entre dos fronts pels espanyols, els catalans amb Pau Claris al capdavant, traçàrem una aliança amb Lluís XIII de França i va proclamar la República catalana, esdevinguem els catalans vassalls sense senyor.

(2) Vectigal: A l'antiga Roma, impostos pagats per les persones que es beneficiaven de l'explotació dels béns de l'estat.

(3) Nyerros: val la pena destacar que el capitost dels nyerros era Tomàs de Banyuls i de Llupià, militar rossellonès i senyor del castell de Nyer.